

Ekranın Gücü

ŞENER METE

TRT, Başspiker, Öğretim Görevlisi

1. Giriş

3 Kasım 1965 günü TBMM Genel Kurulunda Hükümet Programı okunmaktadır. Genel Kurulun olağan başlama saati olan 15.00'te Başkan Ferruh Bozbeyli, Gündem'i sunmuş ve "Bakanlar Kurulunun programını okumak üzere Sayın Başbakan buyursun," anonsuyla Başbakan ve Isparta Milletvekili Süleyman Demirel kürsüye gelmişti. Demirel, iki saat süren konuşmasında, "Televizyonun eğitim değeri yüksek bir yayın vasıtası olduğuna inanıyoruz. Bu sebeple Türkiye'de televizyonu en kısa zamanda gerçekleştirmek kararındayız." (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1965: 74-97)[1] diyerek ilk defa Türkiye Büyük Meclisi kürsüsünden, TRT'nin televizyon yayıncılığına başlayacağı müjdesini veriyordu.

Oysa bu tarihten 5 yıl önce, 30 Ağustos törenleri için İzmir'de bulunan dönemin Başbakanlık Müsteşarı Alparslan Türkeş, bir gazeteciye televizyon yayınlarını başlatacaklarını söylemişti. 1 Eylül 1960 günü, "Televizyon kurulması işini hükümet ele aldı" başlığıyla yayımlanan gazete haberinde; Türkeş'in, "Yurtta derhal televizyon şebekesi yapılmalıdır. Bu konuda hükümetin teşebbüsleri vardır. Bir Japon firmasıyla müzakereler yapılmaktadır ve yakında yurdumuzun belli başlı merkezlerinde televizyon istasyonları faaliyete geçecektir." (Milliyet, 1960: 5)[2] dediği bildiriliyordu. O günlerde Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in, kendisini ziyarete gelen Federal Almanya büyükelçisinin "Size ne gibi bir yardımda bulunabiliriz?" sorusuna, "Bize bir televizyon kurmakta yardımcı olunuz." diye karşılık verdiği yazılmaktadır (Gönenç, 1978: 261).[3] Aslında ülkemizde ilk televizyon yayını 1952 yılında başlamıştı. İstanbul Teknik Üniversitesi Radyosu bünyesinde 100 vatlık bir televizyon vericisi kurulmuş ve kısa mesafe yayınları yapıyordu. İki bin kişinin evinde televizyon alıcısı bulunuyordu. Bu yayınlara olan ilgiyi fark eden dönemin

Başbakanı Adnan Menderes, Basın Yayın Genel Müdürü Altemur Kılıç'tan televizyon konusunda araştırma yapmasını istemişti. Ancak, henüz radyo yayıncılığını kurumsallaştırmamış ve yalnızca belli yerlerde dinlenebilen üç radyosu bulunan Türkiye'de, televizyon yayıncılığının başlaması o yıllar için pek mümkün görünmüyordu. Bunun için 10 yıl daha beklemek gerekecekti.

Oysa dünyada televizyon yayıncılığı 1923 yılında başlamıştı. İngiltere'nin Hastings kasabasında bir İskoçyalının icat ettiği televizyonda ilk olarak bir insan yüzünün görüntüsü elde edilmiş, başlangıçta noktalar hâlinde ve titrek bir görüntü ortaya çıkmış, 26 Ocak 1926'da İskoçyalı John Baird, televizyon antenini de bulunca, uzak bölgelere televizyon yayıncılığı yapılmaya başlanmıştı. Hemen peşinden Marconi firması elektronik olarak sistemi geliştirince, 1930'ların başında televizyon, elektronik eşya niteliğini kazanmıştı. 1930'ların ortasında BBC'nin İngiltere'den ABD'ye yalnızca bir görüntüyü iletilmesiyle de uluslararası yayıncılığın başladığı kabul edilir. Kaynaklar, 1936 Berlin Yaz Olimpiyatlarının, Almanya'da televizyonlardan izlendiğini yazar (*İlkler Ansiklopedisi*, 1985: 253-263).[4] 1950'li yıllarda Amerika'da televizyon yayıncılığında renkli sisteme geçilmiştir. O yıllarda televizyonlar, Amerika'nın ardından Avrupa'da da evlere girmeye başladı. Soğuk savaş sırasında propaganda için, görsel malzemeye de ihtiyaç duyuldu ve dolayısıyla gerçekler, daha zor gizlenmeye başlandı (Mete, 2016).[5] Uzun çalışmalarını sürerken, 1962'de Star1 uydusu aracılığıyla Fransa'dan Amerika'ya çanak antenler aracılığıyla televizyon yayını gerçekleştirildi. Uluslararası yayıncılık, 1964'te başlayan kablo yayıncılığıyla yeni bir ivme kazandı.

Türkiye'de ise TRT'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra, Yönetim Kurulu üyelerine televizyonunun ne olduğu, Ankara'nın Bentderesi semtinde bulunan Basın Yayın binasında, ilk kapalı devre televizyon yayını ile gösterildi.[6] Artık sıra televizyon yayını yapacak personelin yetiştirilmesine gelmişti. TRT ile Almanya'nın ZDF Kanalı arasında yapılan anlaşma gereğince bir kısım personel, televizyonculuğu öğrenmek üzere Eschborn kentine gönderildi. Dönüşte, TBMM'de 16 Ocak 1967'den itibaren kapalı devre televizyon yayınları başlatıldı. Milletvekilleri, Genel Kurul salonundaki görüşmeleri, kulisten de izleyebiliyordu. O yıllarda ben ortaokula gidiyordum. Bir gün Ankara'da Anafartalar Caddesinde yürürken, caddede bir kalabalık gördüm. Uğurlu adında bir mağazanın vitrinine bakıyorlardı. Ben de girdim aralarına... Vitrindeki parlak bir nesne, bakanları gösteriyordu. İleri gittim, geri geldim, kendimi yürürken görüyordum o nesnede bir ayna gibi... O zaman onun, televizyon olduğunu öğrendim, ilk kez bir ekran görmüştüm. O ekran, toplumu etkilerken benim hayatıma da yön verecekti...

2. TV'nin Tekniđi

Teknik olarak televizyon için öncelikle bir kamera ve bir verici söz konusudur. Vericiden elektromanyetik dalgalar hâlinde çıkan görüntü ve seslerin, ekranı ve hoparlörü olan elektronik alıcılar sayesinde tekrar görüntü ve sese çevrilmesini sağlayan iletişim sistemidir televizyon... Yani televizyon, yayınlanan görüntü ve sesleri alıcıya ulaştıran elektronik cihazlar bütünüdür. Kabaca, gönderilen resim ve ses kaynağıyla bir verici vardır. Bu verici diğer televizyonlara yayın yapacak ana vericiye ses ve görüntüyü gönderir. Şimdilerde bu işi uydular yapıyor. Görüntü, evlerdeki alıcı antenlere veya uydu antenlerine ulaşır, oradan da ekran, hoparlör ve tuşları bulunan ya da uzaktan kumandayla tuş işlemi yapılan cihazlara vararak yayın izlenir. Yayın sistemi, ülkelere göre PAL, SECAM veya NTSC olarak adlandırılan üç ayrı kodlamayla yapılmaktadır. TDK sözlüğünde televizyonun tanımı şöyledir: "Vericiden iletilen dalgaların görüntü ve ses olarak görünmesini ve duyulmasını sağlayan aygıt." (TDK, 2011: 2312).[7]

2.1. İlk Yayın

Tarihler 31 Ocak 1968 gününü gösterdiğinde, Ankara'da Mithatpaşa Caddesi'ndeki 49 numaralı binanın bodrum katına kurulan küçük bir stüdyodan yayınlar başladı. O tarihte televizyon fiyatları oldukça pahalı olduğu için herkes alamazdı. Ben, ilk televizyonun fiyatının 2.000 lira olduğunu hatırlıyorum. İnternet ortamında ise 1972 yılında bir televizyonun fiyatı 5 bin lira olarak belirtiliyor. Sonuçta, o yıllarda bir televizyon, ortalama memur maaşının üç dört katı idi. Limon sandığı büyüklüğündeki ilk televizyonlar, öylesine ağırdı ki iki kişi ancak taşıyabilirdi. İlk televizyonların büyüklüğünün de 68 ekran olduğunu söyleyebilirim. Ekrandaki ilk yayını, Amerika'dan dönüşünde televizyon getiren bir komşumuzda seyretmiştik. Biz de Halit Kıvanç'ın deyimiyle, karlı bir günde 'telesafirliğe' gitmiştik. Keçiören'de seyrettiğimiz o yayının sık sık kesildiğini ve sonradan adının Necefli maşrapa olduğunu öğrendiğim, sabit bir resim gösterildiğini hatırlıyorum.

31 Ocak 1968 günü televizyonun ilk yayın akışına baktığımızda, saat 18.30'da ekrana test diası verildiğini görüyoruz. 45 dakika süren bir ton sesiyle birlikte yayınlanan diadan sonra saat 19.15'te ekranda TRT yazısı belirip sinyal müziği çalmaya başlar. 10 dakika süren bu sabit görüntüden sonra 'Ankara Televizyonu' anonsuyla birlikte sinyal müziği devam eder. 19.29'da saat ayarı verilerek bir gong sesi duyulur. Böylece Türkiye'de TRT televizyonu tarihinin ilk sayfası açılır. Saat 19.30'dan sonraki ilk yayın akışını gösteren çizelgede şöyle yazmaktadır:

"Saat 19.30: Açılış ve programın sunuşu, Nuran Emren (Devres) tarafından; 19.31: Açılış Konuşması (Mahmut Tali Öngören); 19.35: Devrim Tarihi (Prof. Dr.

Afet İnan); 20.00: Haberler (Zafer Cilasun); 20.10: Hava Raporu (Zeynep Arıdurdu); 20.15: Çizgi Film: Kötü Adam ve İnatçı Çiçek; 20.38: Belgesel (Antalya'nın Suları); 20.50: Kapanış anonsu, Nuran Emren (Devres), 20.51: Türk bayrağı, İstiklal Marşı, kapanış.”[8][M1]

Bu ilk yayın, sadece 1 saat 20 dakika sürmüştür. Çizgi filmi saymazsak ilk yayının oldukça ciddi bir havada başladığı, belki de bu yüzden yayın süresinin kısa tutulduğu düşünülebilir. Haftada sadece üç gün yayın yapılıyordu.

2.2. TV'nin Yaygınlaşma Yılları

1968'de başlayan televizyon yayınları birkaç ilde ve haftanın birkaç saatlik yayınıyla sınırlı olarak gelişti. İlk aylarda insanlar televizyon satan dükkânların önünde yığılarak, televizyona hayran hayran bakarlardı. Televizyonu olmayan aileler komşularına televizyon seyretmeye gider ve saatlerce 15-20 kişi konuşmadan aynı noktaya sabitlenirdi. Hatta televizyon yayını başladığı zaman evdeki ışıklar kapanır ve televizyon ekranına sinema seyrederek gibi bakılırdı. Yıllar sonra yine televizyon ekranlarında izlediğimiz *Vizontele* filminin pek çok sahnesinin, anılarımızda yaşayan gerçeklerden ibaret olduğunu bir kez daha fark ettik.

1970'de İzmir Televizyonu, ardından 1971'de İstanbul Televizyonu faaliyete geçti. İlk canlı spor yayını, 1971 yılında İzmir'de oynanan Karşıyaka ile İstanbulspor arasındaki futbol maçının naklen yayınıdır. 1972'de sadece Ankara, İstanbul ve İzmir'de yapılan televizyon yayınının, radyo gibi parasal bir karşılığı da vardı. O yıllarda hem radyo hem televizyon için yıllık vergi ödenirdi. 1972 yılında üç büyük şehirde üniversiteye hazırlanan bizim gibi gençler, televizyonun bir zaman engeli olduğunu idrak etti. Çünkü o yıl Münih Olimpiyatları ilk yurt dışı ve uzun süreli yayın olarak naklen verilmişti. Yüzme, atletizm, futbol gibi karşılaşmaları keyifle izliyorduk ama bu arada yaklaşan sınavlar için ders çalışmayı ihmal ediyorduk. Bazı arkadaşlarımız, sırf televizyonda vakit kaybettiği için o yıl üniversite sınavlarını kazanamadı. Bunu, daha sonra yaptığımız bir anket çalışmasında da net bir biçimde anladık. Şu da var ki 1972 Münih Olimpiyat Oyunlarının, aynı anda tüm dünyaya yayınlanmış olması, uluslararası yayıncılığın önemini gözler önüne sermiştir.

Dağ başlarına kurulan vericilerle, giderek il il tüm Türkiye'yi kapsamaya başlayan yayınlar, neredeyse açılıştan kapanışa kadar seyredilirdi. 1974 yılına gelindiğinde, Televizyon yayınları haftanın her günü belli saatlerde gerçekleştirilirken, yayınlar 35 milyonluk ülke nüfusunun %55'i olan 19 milyona ve ülke yüzölçümünün %28'ine ulaştı. O yıl, ben üniversite öğrencisiydim. 'Televizyonun Türk Toplumuna Etkileri' konusunda bir büyük gazetemizin açtığı araştırma yarışmasına katılmıştım. 3 ay boyunca çeşitli kaynakları bir arkadaşımınla taradık. Kişilerle ve

okullarda öğrencilerle okul bazında anketler yaptık. Çıkan sonuç şu idi: Öğrencilerin %60'ının evinde televizyon vardı. Televizyonu olan öğrencilere 5'er saniyelik reklam müzikleri dinlettik. %90'ı müziğin hangi reklama ait olduğunu bildi. Üniversiteyi kazanamayanların büyük bölümünün, akşamları televizyon seyrettiği sonucu ortaya çıktı. Birkaç spiker vardı ekranda haber okuyan: Zafer Cilasun, Aytaç Kardüz, Erkan Oyal, Tuna Huş, Jülide Gülizar. 5 spiker adı yazın dedik. Yine %90 oranla bu 5 spikerin adı yazıldı.

Lise öğrencilerini bu kadar etkileyen ve akılda izler bırakan televizyon, elbette toplumun bütün kesimlerini etkiliyordu. Bazı dil bilimciler ve dile meraklı olanlar, televizyon kelimesini tartışmaya başladı. Konu, gazetelere taşındı. Televizyon için altı ayrı karşılık önerildi: *uzgören, izlengeç, göreç, izleç, uzakgör ve bakaç*. Ama hiçbirini benimsenmedi, ilgi görmedi. Çünkü televizyon; görmenin, bakmanın, izlemenin ötesinde bir nesne idi. Kendi kültürünü yarattı, topluma yön verdi, eğitti, eğlendirdi, ekransız bir hayatın olamayacağını kabul ettirdi. Hatta gazetelerde ilk kez televizyon sayfaları hazırlandı, televizyon dergileri çıktı.

3. TV Yayıncılığı

Birçok kişi, ekranın arkasındakileri merak eder. Yayınlar nasıl yapılıyor, kimler çalışıyor ve ne iş yapıyorlar? Sabah mesaiye başlayıp akşamüzeri evlerine mi gidiyorlar? Televizyon veya radyoculukta zaman kavramı var mı?

Mesleğimiz için çok büyük önem taşıyan, saliselerin bile dikkate alındığı ama yayını yapan için zaman bölümlerinin anlamının olmadığı bir iştir yayıncılık. Çünkü bir yayıncı cumartesi de çalışır, bayramda da gece yarısı da...

Ankara Televizyonunun ilk müdürü Kenan Değer'in verdiği bilgiye göre, Türkiye'de ilk televizyon yayınına hazırlananların tamamı 12 kişidir. Yayının yapıldığı ilk akşam, stüdyoda 38 kişi varmış. Bugüne baktığımızda, o kadroyla insanüstü bir çalışma yapıldığı ve bir kişinin birden fazla işe baktığı ortadadır. İlk anonsları yapanlar ve ekranda ilk haberi okuyan Zafer Cilasun'un nasıl hazırlandığını rahmetli Mete Akyol, 2 Şubat 1968'de şöyle yazmıştı:

Stüdyonun kapısındaki spiker, sınav kapısında elindeki notlara son kez göz atan bir öğrenci heyecanı içinde, TV'nin ilk sunuş cümlelerini bir kez, beş kez, on kez okuyor, bu suretle hem heyecanını gideriyor, hem de dudaklarını alıştıyordu. Ötede biraz sessizce bir köşede Televizyon Müdürü Mahmut Tali Öngören, birkaç dakika sonra kamera karşısında yapacağı TV'nin açılış konuşmasını yüksek sesle kendi kendine okuyor, arada sırada karşısındaki duvara bakarak görüntü provalarını da yapıyordu. Onun 3-4 adım ötesinde ise radyonun başarılı, tecrübeli ve heyecansız olduğu bilinen spikeri Zafer Ci-

lasun, heyecandan tir tir titreyen elleriyle tuttuğu kâğıttan, günün haberlerini okuyor ve kendini kamera karşısında farz edip, cümle başlarında başını kâğıtlardan kaldırarak, 'seyirciye bakış' provaları yapıyordu (Akyol, 1968: ??).[9]

10 Mart 1970 günü, saat 19.30'da başlayan yayının 23.30'da bittiğini görüyoruz. O zamanlar Yayın Akış Çizelgesi daktilo ile yazıldığından, program değişikliklerinin üzeri defalarca elle düzeltilirdi. Yayının haftada dört akşam yapıldığı 1970 yılının haftalık çizelgesinde, altı çizilerek şunlar yazılmış: Titizlik ve hatasızlık... İşte yayıncılığın iki temel ilkesi.

İlk tam gün yayın, 25 Ekim 1970 günü yapılır. Genel Nüfus Sayımı dolayısıyla sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş ve televizyon ilk defa o gün, sabahtan itibaren yayına başlamıştı. İşin ilginç yanı, sayım görevlileri Mithatpaşa Caddesi'ndeki bodrum katında kimsenin olmayacağını düşünerek oraya inmemişler ve o gün, Türkiye'ye televizyon yayını yapan ekip, Türkiye nüfusu içinde yer almamış. Mithatpaşa Caddesi 49 numaralı binada bulunan stüdyoya damgasını vuran kişi, apartmanın görevlisi Muhittin olmuştur. Muhittin'le ilgili çok ilginç hikâyeler anlatmıştır büyüklerimiz. Bunlardan birini de Örsan Öymen köşesinde yazmıştır. Televizyon yayını yapılan apartmanın bitişiğinde özel bir tiyatro vardır. Bazı kişiler tiyatro yerine yanlışlıkla yandaki apartmanın alt katına inip de televizyon stüdyosunu görünce, 'Buradaki tiyatro daha ilginç' diyerek aralıktan seyrederekmiş. Kalabalık artınca Muhittin'e içeriye yabancıları almaması için emir verilmiş. O sıralarda Avrupa'da gişe rekorları kıran bir müzikalin oyuncularıyla anlaşma yapılmış. Dekor hazırlanmış fakat program saatinde oyuncular yok. Sonradan anlaşılması ki Muhittin bunları yabancı diye içeriye almamış. Hatta Muhittin'in, bir Bakanı içeriye almadığını yazmış gazeteci Örsan Öymen. 3 Eylül 1968 günü Bartın'da bir deprem meydana gelir. Ertesi gün Melih Âşık ile Teoman Erel, '*Deprem facialarına karşı önlemler*' konusunda bir program hazırlayacaklar. Dönemin İmar İskân Bakan'ını davet etmişler. Bakan, kendi arabasıyla tek başına gelmiş. Ama Muhittin onu da almamış içeriye ve Örsan Öymen'in yazdığına göre, program iptal olmuş. Hatta dönüşte telefon açılıp kendisinden özür dilenmiş ama "Ben şimdi televizyona çıkmak için Türkiye'de deprem olmasını mı bekleyeceğim." diye serzenişte bulunmuş (Öymen, 1983: 6).[10] Halit Kıvanç'ın anlattığına göre, Televizyonun bulunduğu apartmanda bir de röntgen mütehassısı varmış. Bazı hastalar yerini karıştırıp zaman zaman Televizyon bürosuna girerlermiş. Bir gün Ankara dışından gelen bir vatandaş, Televizyonun Film Odası yazan kapısını çalarak, "Doktor Bey içerde mi?" diye sormuş. "Yanlış efendim. Röntgenci karşıda. Burası TV Film Odası" diye cevap vermişler. "Olsun" demiş vatandaş, "Ben de film çektirecektim zaten." (Yılmaz, 2002)[11] Televizyon ekranının ilk uzun soluklu yayınındaki

eğlence programları, seyirciyi ekrana kilitlemişti. Halit Kıvanç, Orhan Boran ve Fecri Ebcioğlu, Türkiye'nin ekranda gördüğü ilk sunuculardı. Sunuculuğun temel felsefesinin 'önce seyirciye saygı' olduğunun fark edilmesi, sunucularımızın halk nezdindeki sempatikliğini artırıyordu.

1970'lerde uluslararası kültürün etkisi bünyemizi sarıyordu ama biz de uluslararası toplumun bir parçası olmak için kalkınmak zorundaydık. Bu arada uluslararası yayınlar da başlamıştı kamu yayıncısı aracılığıyla... 1973 yılı, aynı zamanda Cumhuriyetimizin kuruluşunun 50. yılıydı. Büyük yatırımlar peş peşe geliyordu. 30 Ekim 1973 günü açılan Boğaziçi Köprüsü'nün açılış töreni televizyondan naklen yayımlanmış ve Eurovision aracılığıyla dünyaya iletilmişti. Aradan 43 yıl geçtikten sonra, üçüncü Boğaz köprüsü olan Yavuz Sultan Selim'in açılışını da gururla izledik televizyonlardan...

1973 yılında bile gece yarısından sonra televizyon yayını yoktu. Televizyonun son yayını bittikten sonra, "*Televizyonunuzu kapatmayı unutmayınız*" yazardı ekranda. O dianın altına daha sonra "*iyi geceler*" yazısı eklendi. Cumhuriyet'in 50. yılında tek kanallı bir televizyon vardı ve herkes o kanalı seyredirdi. Tek kanallı televizyonculuğumuzun hikâyesinde 1974 yılının 20 Temmuz günü, müstesna bir gün olmuştur. O sabah nedense erken kalkmışım. Odamdan salona geçtim. Sokaktan sesler geliyordu. Evimize henüz birkaç ay önce aldığımız ilk televizyonun karşısına geçip gayriihtiyari bir şekilde açınca, karşımda dönemin Başbakanı Bülent Ecevit belirdi, konuşuyordu. "Biz oraya savaş için değil barış için gidiyoruz." diyordu. Biraz sonra anladım ki Kıbrıs'a harekât başlatılmış. Çok heyecanlanmış, yüreğim kabarmıştı. İşte 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda, TRT'nin 20 Temmuz'da başlayıp 20 Ağustos'a kadar 1 ay süren yayını, toplumsal heyecan karşısındaki yayınlara gösterilebilecek en güzel örnektir. Türkiye'nin, ülkemiz dışında yaşayan Türklerle ilk defa bu denli ciddi biçimde ilgilenmesi, tüm halkı derinden etkilemiş ve heyecanlandırmıştı.

O yıllarda televizyon yayınlarını birkaç büyük şehrin dışına da yayma girişimleri başladı. Her yere yayın yapılamamasının en önemli sebebi, vericilerin birbirini görmemesidir. Bazı yerlerdeki yüksek dağlar, örneğin Toroslar, yayının bölgeyi atlamasına engel oluyordu. Bu durumda Antalya, Diyarbakır, Gaziantep, Kayseri gibi şehirlere paket yayın gönderilmeye başlandı. Ankara'da program bantları bir kutuya doldurulup uçakla o illere gönderiliyor, gittiği yerde önceden hazırlanan stüdyo ve rejije ulaşıyor, bir spiker geçici görevle gidiyor ve oralarda bir hafta önceki programların tekrarı yayımlanıyordu. Böylece 42 istasyondan Türkiye'ye yayın yapılmış oluyordu.

Öğrenciliğimin yanı sıra mesleğe başladığım ilk yıllar, Türkiye’de sağ sol kavgasının yaşandığı, her gün birkaç kişinin siyasi sebeplerle öldüğü, öğrencilerin okula gidemediği, gidenlerin dövülüp yaralandığı günlerdi. Kurumların içinde bile siyaset kavgaları yaşanıyordu. Hiç unutmuyorum. Yıl 1978 olmuştu. Yani 1 Ocak 1978. Bir gece önce televizyonda yeni yıl programları yapılmış, parodilerle, konserlerle geçen bir geceydi. Herkes yeni yılın iyiliklerle gelmesi, kardeş kavgasının son bulması için dua ederek yatmıştı. Sabahleyin kalkınca ne görelim, hükûmet istifa etmiş. Düşünebiliyor musunuz, yeni yılın ilk gününe bismillah derken, Türkiye’de hükûmet istifa ediyor. Bir gece önce yapılan dualar, umutlarla dalınan uykular, ertesi gün kâbusa dönüyor.

4. 12 Eylül Dönemi

Kurulamayan hükümetler, seçilemeyen Cumhurbaşkanı, yayılan anarşi ve sonucunda tantanayla gelen bir ihtilal, yayıncılığın şeklini de değiştirdi.

Askerden döndükten sonra, 1980 yılının Temmuz ayında Türkiye’nin Sesi Radyosunda göreve başlamıştım. Komuta kademesi 30 Ağustos’ta yeniden şekillenmişti. Yani komutanların atama yerlerini haber bültenlerinde okuyalı, henüz 15 gün olmuştu. 12 Eylül’de darbe yapıldı ve Millî Güvenlik Konseyi oluşturuldu. Konseyin bütün üyeleri her gün demeçler vermeye başladı. Böylece haber bültenlerinin süresi olağanüstü bir şekilde uzadı. İlk zamanlar haberleri ilgiyle takip eden halk, yavaş yavaş bültenleri izlememeye ve saatler süren konuşmaları dinlememeye başladı. Hep aynı şeylerin tekrarı halkı sıktı. Üstelik yayıncılıkta aynı şeyi tekrar tekrar vermek son derece yanıltıcıdır. Televizyonla ilgili bir söz vardır: Televizyon file benzer, doymak bilmez ve daima taze gıda arar. Bilhassa televizyon yayıncılığında sürekli yenilik yapmak zorundasınız. Ama bu yaptırılmadı ve Türkiye’de 12 Eylül döneminde protokol haberciliği kavramı yerleşti. Sürekli olarak yukarıdan aşağıya doğru sıralanan bir sistemle hazırlanan haber bültenleri, bir süre sonra bizim filimiz oldu. Taze gıda olmayınca yani birbirinin tekrarı olan haberlerle, yalnızca birilerinin memnun olması sağlandı. Oysa 1980 yılı, Amerikan CNN televizyonunun uluslararası yayıncılığa başladığı yıl olmuştu ve bu kanal, kısa süre içinde kaçak uydu antenleriyle ülkemizde de seyredilir bir duruma gelmişti.

1982 yılına girilirken yeni kameralarla, bütün çekimler renkli yapılmaya başlandı. Ancak hemen renkli yayına geçilmedi. Tüm çekim malzemesi ve montaj cihazlarının renkli yayın kapasitesine erişmesi için bir yıldan fazla süre geçti. Bu arada bazı programlar renkli yayınlanmaya başladı. 1984 yılında tümüyle renkli yayına geçtik. Bu arada eğitimde olduğu gibi çeşitli kampanyalarda da sanatçılardan yararlanıldı. Bunlardan biri aşkı kampanyasıdır. Hatırlayacaksınız, Zeki Alasya/Metin

Akpınar'ın rol aldığı bir aşı kampanyası vardı. Orada şöyle bir sahne vardır: Köyde röportaj yapan, bir karı kocayla konuşmaktadır. Metin önde soruya cevap verirken kadın rolündeki Zeki, somun yemektedir. Röportaj yapan sorar:

-Kaç çocuğunuz var?

- On sekiz... Üç dene daha var idi, birini eşşek tepdi, biri suççeğinden geddi, bi de Hatçe... (somun yiyen Zeki'yi dürterek) Hatçe'ye n'oldu kız?

- Kızamıktan geddi.

- Hee, onu da gızamık depdi.

- Eh, bu olaylardan aldığınız ders üzerine aşı kampanyamıza katılacaksınız herhâlde.

- Tabii. Eşşegi hemen aşılatacaam...

Bu tür parodilerde 'bize bir şey olmaz' teması, hicvediliyordu. Halk üzerinde etki yapan kampanya yayınlarıydı bunlar.

1982'den itibaren ülkemizde video cihazları üretilip satılmaya başladıktan sonra her köşe başında videokaset dükkânları açıldı. Anlaşıldı ki halk, kaset kiralayıp veya birbirinden değiştirip film izliyor. Bu durum, ülkemizde bir kültür ve sanat kanalına ihtiyaç olduğunun göstergesiydi.

5. Özal'lı Yıllar

1986'da entelektüel bir bakış açısıyla ikinci kanalımız yayına başladı. İkinci kanalda protokol haberciliği yapılmadı, klasik müzik yayını başlatıldı, ödül almış filmler gösterime girdi. İngilizce, Almanca ve Fransızca haberler okundu. Sadece İstanbul ve Ankara'ya yapılan yayın, *İntelsat* uydusundan kiralanan bir aktarıcı yoluyla yurt sathına yayıldııkça, sanat ağırlıklı yayından vazgeçildi ve ikinci kanal önce spor ve haber ağırlıklı bir kanal oldu. Üçüncü kanalın kurulmasının ardından da haber ağırlıklı yayınlar yapılmaya başlandı. TRT-3 ve GAP-TV'nin, 1989 yılında hizmete girmesiyle TRT'nin kanal sayısı 4'e çıktı.

1990'lı yıllara girilirken özel kanalların yayını gündeme geldi; hatta o yayınlar başlamamışken Anayasaya aykırı olduğu savunuldu. Turgut Özal, başbakanlığı döneminde, Türkiye'de özel televizyon yayınlarının başlamasını çok arzu ediyordu. 1990 yılının Ocak ayında Cumhurbaşkanı olarak, Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı ziyaretinde dört gazeteciye yaptığı açıklamada, "Yurt dışından Türkçe televizyon yayını yapılmasını engelleyen bir kural yok. Dış memleketlerden bir kanal kiralayan, Türkiye'ye yayın yapabilir." (Duran, 2012: 27)[12] demişti. Ama yayın tekeli vardı ve mevcut yasalar, yayıncılığın devlette olmasını öngörüyordu. Üstelik

Türkiye ile yurt dışı arasındaki tek görüntü geçişi Eurovision aracılığıyla oluyordu. Eurovision, Avrupa Yayın Birliği EBU'ya ait olup ancak kamu yayıncısı üyelerin kullanabileceği bir kanaldır. Bu durumda Avrupa ile Türkiye arasında haberleşme ağının geliştirilmesi gerekiyordu. 1985 yılında Türkiye'de ışığı ileten fiber optik kabloların üretimine başlanmış, önceleri havai hat üzerinden döşenen bu kablolar daha sonra yer altına alınmıştı. İstanbul Boğazı da dâhil olmak üzere haberleşme ağının geçeceği noktalar, fiber optik kablolarla donatıldı. Türkiye yavaş yavaş uluslararası televizyon yayıncılığına hazırlanmaya başladı. Son 20 yıl içinde her ilin en yüksek ve şehre hâkim tepesine vericiler yapılmış, vericilerin yetmediği yerlerde de yansıtıcılar kurulmuştu. Çatılara koyduğumuz ve kabloyla televizyona bağlı olan o antenlerle, analog yayın dediğimiz televizyon görüntülerini izlerdik. Sonradan seyyar antenler çıktı ve televizyonların üzerine konulmaya başlandı.

Dört kanallı renkli yayın yapan Türkiye, baş döndürücü bir hızla hayatın her yönünü kapsayan yayıncılığa doğru ilerledi... Özel televizyonculuğun kapısını 1982 Anayasası araladı. Önceki Anayasada 359 sayılı Kanun'a bağlı olarak yayın yapan TRT, yeni Anayasayla 2954 sayılı Kanun'a tâbi olmuştu. Bu Anayasada ve aynı kanunda Radyo Televizyon Yüksek Kurulu (RTYK) oluşturuluyordu. 12 kişiden oluşan bu kurul, radyo ve televizyonların yayını izlemekle görevliydi. TRT'nin kendi içinde bir denetim kurulu varken bir denetim mekanizması daha oluşturulmuştu. Ayrıca bu kurul, genel müdürün seçiminde de rol oynuyordu. Yıllar geçtikten sonra böyle bir kurulun oluşturulma gerekçesini anladık. Kurul 1994 yılında, Radyo Televizyon Üst Kurulu yani RTÜK'e dönüşecekti. 1988'de PTT, Ankara'da kablolu televizyon deneme yayınlarını başlattı. 1989 yılında TRT'nin vericileri PTT'ye devredildi. Bu tarihten itibaren de yavaş yavaş analog yayıncılıktan vazgeçilmeye başlandı. Çünkü analog yayıncı bir frekansta sadece tek televizyon kanalını izleyebilirsiniz. Başka bir kanalı izlemek için ayar yapmak zorundasınız. Televizyonunuzda 6 düğme varsa en fazla 6 kanal izlenebilir. Analog yayında görüntü kalitesi düşük ve sinyaller zayıf olduğu için yayınlar her an gidebilir ve kanal çakışmaları da olabilir. Teknolojinin geliştiği noktada Türkiye, sayısal karasal yayıncılığa geçmiştir. Özel kanal yayıncılığı için de bu sistem çok daha elverişliydi. Uluslararası yayıncılık bu sistemle gelişim gösterdi. Kablolu ve uydu yayıncılığına geçiş, özel yayıncılığa kapıları ardına kadar açacaktı ancak ortada yayın tekeli vardı. 1982 Anayasası'nın 133. maddesinde, radyo ve televizyon yayınlarının TRT'ye ait olduğu yazıldığı için özel televizyon kurulamıyordu. Vericileri devralan PTT, bu yetkiyle daha sonra *Türksat* uydusunu Türkiye'ye kazandırdı.

Bulgaristan'dan Turgut Özal'ın girişimleriyle gelmesi sağlanan Naim Süleymanoğlu, 1988 Seul Olimpiyatlarında Türkiye'yi TRT ekranlarına kilitledi. Kendisine altın

madalyayı kazandıran kaldırışını, aynı zamanda Basketbol Spikeri olan Ertan Yüce sunmuştu. 1989 yılında, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın öncülüğüyle TÜRKSAT projesi başlatıldı. Ancak TÜRKSAT 1 A uydusu, fırlatma sırasında düştü. Özal'ın verdiği demeçten bir ay sonra, 1990'ın Şubat ayı başında, Rumeli Holdingin Federal Almanya'dan Türkiye'ye yayın yapacak bir uydu kanalı kiraladığı haberi yayımlanmış ve bu konuyla ilgili haberler birbirlerini izlemişti. Lihtenştayn'da kurulan Magic Box adlı şirket, 1990 yılının Mayıs ayından itibaren Rumeli Holding aracılığıyla Almanya'da faaliyete başladı. Almanya Telekom'u üzerinden Türkiye'deki PTT vericilerine gönderdiği görüntülerle ilk test yayınlarını gerçekleştirdi; ağustos ayında da düzenli yayına başladı. Böylece ortaya çıkan bu fiilî durum, mahkemeye götürüldü. Ancak Yargıtay, nihai kararında itirazı kabul etmedi. Çünkü mahkemede dava açanlar, 1991 seçimlerinde özel bir kanalı kullanarak propaganda yapmıştı.

1992'den itibaren peş peşe özel radyo ve televizyon kanalları açıldı. Hatta bunlardan biri İngiltere'den Türkiye'ye yayın yapıyordu. Bir özel televizyon kanalı da takımlarla anlaşma yaparak maçların naklen yayınına vermeye başladı. TRT kameraları, o maçlara sokulmadı. Türkiye, o yıllarda kitle iletişim araçlarının gücünü keşfediyor ve dilimize medya diye bir kelime yerleşiyordu.

6. Medya

Medya; radyo, televizyon, gazete ve internet yayınlarını birlikte yapan kuruluştur. Bu gücü elinde bulunduran kuruluşlara hem ayrı ayrı hem de birlikte medya denilmektedir. Medya kavramı, özel televizyon yayıncılığıyla birlikte dilimize ve gündemimize girmiştir. Adına medya dediğimiz özel radyo ve televizyon kuruluşlarına serbestinin yolunu, 8 Temmuz 1993'te Anayasa'nın 133. maddesinde yapılan değişiklik açtı. 3913 sayılı Kanun ile Anayasa'nın 133'üncü maddesindeki yayın tekeli kaldırıldı ve tartışmalara böylece son verildi. 133. maddede, "Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir." denildikten sonra "Devletçe kamu tüzel kişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzel kişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır." ifadesi yer alıyordu.

Bu madde üç önemli değişiklik getiriyordu. İlki 1927'den beri süren, radyo ve televizyonculuktaki devlet tekeline kaldırıyor, ikincisi üç yıldır Anayasa'ya aykırı olarak yayın yapan radyo ve televizyonlar yasal bir çerçeveye kavuşuyor, üçüncüsü de TRT'de yeniden özerk bir yapı ortaya çıkıyordu. Anayasal maddenin değiştirilmesinin ardından 20 Nisan 1994'te, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun çıkarıldı. Kanun 2954 sayılı TRT Kanunu'nun bazı

maddelerini de değiştiriyordu. Hem Anayasa hem de yeni kanun doğrultusunda; “TRT; özerk, tarafsız, kendine özgü yasası ve düzenlemeleri olan bir kamu tüzel kişisidir.” ifadesi yer aldı. DPT’nin bir raporunda bu maddeyle ilgili olarak geçen şu cümle önemlidir: “Anayasa’nın TRT’yi herhangi bir devlet dairesinden farklı gördüğü ortaya çıkmaktadır.” (*Dokuzuncu Kalkınma Planı*, 2007: 59).[13]

Artık belli şartlar dâhilinde Türkiye’de özel radyo ve televizyonların yayın yapması serbest hâle geldi. Aynı yılın kasım ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi, Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesini imzaladı. Böylece yurt dışından yayın yapan özel televizyonlar da yasal koruma altında Türkiye’de faaliyette bulunmaya başladılar. 1994 yılında, TÜRKSAT’ın Gölbaşı yer istasyonundan ilk canlı yayına çıkışın olduğunu hatırlıyorum. İki yıl sonra da bu yayın, bütün Türkiye’yi kapsamaya başladı.

1997 yılının Ekim ayında o zamanki adı Büyük Ankara Oteli olan yerde RTÜK, Frekans Tahsis İhalesi yaptı. İhale 6 gün sürdü ve TRT’nin 3. kanalından her gün 4 saat süren yayını ben sundum. Çok enteresandır, ihale bitene kadar itiraz gelmezken, daha sonra mahkemeye verildi ve ihale iptal oldu. Peşinden yapılan üç ihale de iptal edildi. Ama artık karasal yayıncılığın sonuna gelinmiş, kablo ve uydu yayıncılığı gündeme girmişti.

6.1. Sayısal Yayıncılık

Bir istasyon ve bir kablo düşünün. Tabii bu kablo bildiğimiz elektrik kablosu değil... Yukarıda, fiber optik olarak sözünü ettiğimiz, ışığı yani görüntüyü ve sesi ileten bir kablo. Bu sistem, bir yayının istasyon ve kabloya birlikte bağlanan konutlara iletilmesidir. Türkiye’de 1988’de PTT’nin başlattığı bu yayıncılık, günümüzde hem ulusal hem de uluslararası yayınlar hâlinde bütün Türkiye’ye yayılmıştır. Televizyonun yanı sıra internet yayıncılığında da kablo sistemi kullanılır. Açılımı *High Definition* olan ve çok net görüntü veren HD yayıncılığıyla 3G ile başlayıp 4G ve 4,5G olarak devam eden, telefonla yayın yapabilme sistemini ise uydu yayıncılığının gelişimine borçluyuz. Aynı şekilde kablolu yayıncılığın kalitesini de uydu yayıncılığı çok artırmıştır. Evlerde bir uydu anteniyle *receiver* denilen küçük bir cihazla bütün dünya seyredilebilmektedir. Bosna-Hersek’te bir camide okunan Mevlid-i Şerif’i kesintisiz ve yüksek bir kalitede izleyebiliyorsak, Kâbe’de ve Arafat’ta yapılan dualara izleyiciler evlerinden iştirak edebiliyorsa, Arjantin’de ağları delen bir gol anında ekrana geliyorsa bunu geliştiren uydu yayıncılığına borçluyuz.

6.2. Yurt Dışı Yayıncılığı

Yayın tekeli nedeniyle Türkiye’ye yönelik olarak Almanya ve Londra’dan yayına başlayan ilk özel televizyonlar olan Star, HBB, CTV gibi kanallar, çanak antenler

aracılığıyla Avrupa'dan da izlenebiliyordu. RTYK yerine RTÜK'ün kurulmasıyla birlikte 1994'te yayın hayatına resmen başlayan özel televizyonlar, yurt dışında bulunan 5 milyon Türk için de yayın yapmaya başladılar. TGRT İNT'in kurulmasından sonra Show, ATV, Kanal D gibi önemli televizyon kanalları, Avrupa'yı ihmal etmediler. Bu kanalların yurt dışına yönelik televizyon yayınları, ilk dönemlerde özel yayın biçimindeydi. Günümüzde izlediğim kadarıyla, ortak ya da program tekrarı biçiminde yapılmaktadır. Uydu sayesinde özel kanalların hemen tümü, yurt dışına yayınlarını düzenli bir biçimde iletebilmektedir.

Yabancı televizyonların bir bölümü, yurt içindeki televizyon kanalları aracılığıyla da Türkiye'ye yönelik özel yayınlar gerçekleştiriyor. Örneğin, BBC Türkçe Servisinin hazırladığı "Dünya Gündemi" adlı haber programı, NTV'de hafta sonu için özel bir derlemesiyle birlikte yayımlanmaktadır. Yine Voice of America, TGRT'de; Deutsche Welle ise Kanal A'da birer saat yayın gerçekleştirmişti. Görülüyor ki Türkiye'ye karşı yurt dışındaki yayın kurumlarının özel bir ilgisi vardır. Uluslararası haber kanallarının yayın politikası, bir yandan ülkelerinin dış politikasıyla paralellik arz etmekte, bir yandan da kültürlerini tanıtmaya amacı gütmektedir. Yarım saatte bir verilen haberlerin seçilen bölgelerin irkına yakın spikerlere okutulması, bu durumun açık örneğidir. Bilindiği üzere Uzak Doğulu, Hintli, Arap olduğu belli olan spikerler, yayın bölgelerine göre çalıştırılmaktadır. Habercilik anlayışları ise tamamen ülkelerinin çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Falkland Savaşı sırasında BBC'nin yaptığı haber yayınında ve 11 Eylül saldırılarıyla ilgili olarak CNN televizyonunun olay mahallinden çarpıcı görüntüler ve yorumlar vermemesi unutulmamıştır. Irak Savaşı sırasında BBC ve CNN ile El Cezire'nin yayın politikası arasında büyük farklar gözlenmiştir.

El Cezire'nin İngilizce yayına geçmesiyle birlikte, bilgi alışverişinin ve Orta Doğu gözüyle olayların ele alınışı, uluslararası empati için önemli bir ihtiyacı da ortaya koymuştur. Oryantalist bir bakış açısının sonucu olan ön yargılar, bölgesel veya kıtalararası politikada birçok yanlış anlamayı beraberinde getirdi. Öncelikle 'İslamofobia' denilen kavramın 11 Eylül olaylarından sonra toplum içinde 'zirve' yapmasıyla birlikte, El Cezire yayınları daha bir ilgi görür olmuştur. Çünkü Batı toplumlarının gözündeki 'öteki'yi, CNN'in ve diğer kanalların değil, bizzat 'ötekinin' ağzından dinlemek fırsatı yaratılmıştır. Tabii ki El Cezire, görsel öğeleri kullanarak kanıt niteliğindeki haberleriyle, çarpıtma haberleri kısmen geri püskürtmeye başlamıştır. Bu durum CNN, SKY ve FOX gibi kanalların kendilerine çeki düzen vermelerini zorunlu kılmıştır.[14]

1990'lı yıllara Türkiye açısından baktığımızda, 24 saat süreyle TRT-İNT televizyonu, dünyanın her bölgesine yayın yapmaktadır. Yapılan yayınlar 5 kıtanın bütününe kucaklayacak biçimde düzenlenmişti. Yıllar sonra, iki binli yıllarda, Orta Asya'daki

Türk toplumuna ve Türkçe bilen kişilere yönelik olarak yapılan TRT TÜRK yayınları, zaman zaman TRT-İNT'in tekrarı ya da ortak verilen haberlerle doldurulmuş ve diğer kanallarımızın programlarının tüketim alanı olmuştu. Bunun en önemli nedeni, geniş coğrafyalara yayın yapma zorunluluğu, dar bölge yayıncılığının yapılamaması, yapılsa bile teknik yapı ve eleman eksikliğidir. Almanya'ya yapılan çok kanallı Türkiye yayınlarının sonuçlarıyla ilgili olarak şu yorum yapılmıştır:

Medya çeşitliliği, Türk göçmenlerin uyumu konusunda yabana atılması mümkün olmayan şu avantajları sunmaktadır: Almanya'daki Türklerin kültürel kimliklerinin korunması ve geliştirilmesi, Almancayı öğrenmek için önemli bir temel oluşturan ana dil Türkçe'nin korunup geliştirilmesi, Türklere ilişkin Alman medyasındaki eksikliklerin giderilmesi, Almanya'da göçe ilişkin sorunlara dair iletişim platformunun sağlanması ve Almanya, Türkiye ve dünyadaki gelişmelere dair bilgi seviyesinin yükseltilmesi (RTÜK, 2007: 12).[15]

Sonuçlar 2007 yılına ait olsa bile, o günden bu yana başka bir anket çalışmasının yapılmamış olması, bu anketi geçerli kılmaktadır.

7. Değişim Yılları

Türkiye'deki medya çeşitliliği özel kanalların birbirinden farklı programlarla karşımıza çıkmasıyla kendini gösterdi. Star, Tele 10, Kanal 6 gibi kanallar, TRT'den transfer ettikleri yayıncılarla kendi yayın politikalarını oluşturmaya başladılar. Bu kanalların finans kaynağı ise bankalarıydı.

2000-2001 yıllarındaki krizde bankası batan medya patronları iflaslar yaşadı ve sonuçta da, medya sektöründe işsizlik dalgası oluştu.

Krizle beraber, medya sektörü de yeniden yapılandı. Sektör önemli bir ayıklama yaşarken ayakta kalanlar süreçten güçlenerek çıktı. Finans ayağı da olan bir dizi medya patronu, bankası krizde yara alanlar ve dolayısıyla Tasarruf Mevduatını Koruma Fonu'na devralanların medya etkinlikleri ya tasfiye oldu ya da zayıfladı. Öte yandan krizde daralan iç piyasayla birlikte reklam harcamaları büyük bir düşüş gösterince sektör de küçüldü ve küçülmeye büyük bir tensikata ve ücretleri düşürme uygulamasına girdi (Arsan ve Çoban, 2014: 95).[16]

Bir televizyon kanalının en önemli gelirini reklamlardan aldığı pay oluşturur. Bu bakımdan kanallar, en fazla seyirci çekecek programların yayınına önem verir. 2010 yılında, televizyonlara verilen reklam payı, %56,7 olmuş, bu payın %89'unu ulusal kanallar elde etmiştir (Sözeri ve Güney, 2011: 45).[17] RATEM'in Sektör Raporuna göre ise 24 ulusal kanalın reklam geliri 1 milyar 611 milyon TL olmuştur (Bilgili, 2011).[18] Reklamlar dışında Türk televizyonculuğu çektiği dizilerle yeni

bir gelir kapısı araladı. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü kendi sitesinde, “2011 yılı sonu itibarıyla Orta Doğu, Afrika ve Balkanlar’daki pek çok ülkeye toplam 10 bin 500 saatlik dizi ve içerik ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bu ihracattan elde edilen gelir 60 milyon doları aşmıştır.” (BYEGM, 2013)[19] diye yazmıştı.

Şubat 2011’de 3984 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılarak 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun yürürlüğe girdi. Yasayla, yayın kuruluşlarında yabancı sermaye oranı %25’ten %50’ye yükseltildi. Yasanın 19. maddesi “Yabancı bir gerçek veya tüzel kişi en fazla iki medya hizmet sağlayıcı kuruluşu doğrudan ortak olabilir.” (6112 Sayılı Kanun, md. 19/f)[20] hükmünü getiriyordu. Yasadaki değişikliklerden sonra Katar ve Çin sermayeli gruplar, Türkiye’de televizyon, radyo ve internet yayıncılığı alanında yatırımlar yapmaya başladı.

1990’lı yıllardan itibaren yavaş yavaş yaygınlaşan internet, kendi içinde gitgide çeşitlenen sosyal ortamlarla çekim alanı hâline gelmeyi başarmış ve televizyon seyircilerini kendine bağlamayı başarmıştı. Böylece evlerde televizyonun dışında bir ekran daha doğdu. Çeşitli sitelere üye olan televizyon seyircileri çok kısa sürede birkaç gazete taramak, e-postalarına bakmak veya mesaj göndermek gibi işlemlerle artık televizyonu daha az seyrederek oldular. Bu durum, televizyon yayıncılığı sektöründe yeni medya’ denilen bir birimi doğurdu.

7.1. Yeni Medya

İnternet ve mobil gibi ağlar üzerinde oluşturulan web sitesi, haber sitesi, arama motoru, blog, wiki, sosyal medya, yeni medya kavramına girer. Ayrıca e-postalar ve periskop yayınları da yeni medya kapsamında ele alınmaktadır. Yeni medya, zaman ve mekân kavramı olmaksızın yapılan bütün yayınları kapsar. Buna dijital medya da denilmiştir. Yeni medya öylesine hızlı gelişti ki kapsamını çizmek imkânsız hâle geldi. Çünkü sürekli olarak kendisine yeni alanlar yaratan bir oluşum ortaya çıktı. Yeni medyanın bir özelliği de yönetim üzerindeki etkisine karşılık, yönetimlerin de sosyal medyayı kendilerinin sesi durumuna getirmek istemeleridir. Bunun en açık örneği, ABD Başkanı *Trump* yönetimidir. *Trump*’ın attığı tweetlerin, borsalar ve dünya ekonomisindeki etkileri üzerine çok yakında birçok kitabın yazılacağı kesindir. Bir liderin bir başka liderle görüşmesi ve yankıları, haber bültenlerinden önce sosyal medyada yaygınlaşmaya başlayalı 5 yıl oluyor. ‘Görüştü’ kelimesiyle başlayan haberler, yeni medya sayesinde daha kapsamlı bir duruma girmektedir. Medyanın yönetim üzerindeki etkisi ve yöneticilerin de yeni medyayı kendi anlayışları içinde kullanma isteği, çok açıktır. Bir ülkede 3-4 ana yayıncı kuruluş varken yeni medyada, sayısız blog, haber sitesi, yazar, okur ve haber kaynağı bulunur. Medya grupları, birkaç ajanstan haber alırken ve haberin kaynağı

tam olarak bilinmezken, sosyal medyada haber kaynakları çok rahat bir şekilde kontrol edilebilmektedir. Dünyadaki büyük medya şirketlerinin, enerji/inşaat/finans işleriyle bağlantılı olması tesadüf değildir. Bu durumda haberin inandırıcılığı, programın taraflılığı sorgulanır ve asparagas haberler yayımlanabilir. Oysa yeni medyada kimin güç odağı olduğunu kolayca anlayabilir, haber kaynağını öğrenir, güvenilirliği birkaç saniye içinde sağlarsınız.[M2] Dünya yeni medyaya kayarken, eski medyanın da bu ortamda kendisine yer yaratma çabaları beş yıldır devam etmektedir.

Bu noktada sosyal medya ortamını aynı zamanda haber kaynağı gibi gören medya sektöründeki bazı tecrübesiz çalışanların, yayıncılık sorumluluğuyla yayıncı olmayanın sorumsuzluğu arasındaki farkı bilmemelerinden kaynaklanan sebeplerle, sosyal medyaya dayanarak yayımladıkları haberler yüzünden, çalıştıkları kuruluşun RTÜK'ün yaptırımlarıyla karşı karşıya kaldığını görüyoruz. 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un 8. maddesinin birinci fıkrasında, yayın hizmetleriyle ilgili olarak "İrk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturmaz." ve ayrıca "Dil, cinsiyet, engellilik, siyasi ve felsefi düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri aşağılayan yayınları içeremez ve teşvik edemez." denilerek dil de dâhil olmak üzere her türlü ayrımcılığa set çekilmektedir. Oysa sosyal medyada yayınlanan konuları veya haberleri kaynak göstererek, önce kendi sitelerine sonra da televizyon ekranlarına getiren kanallarla ilgili olarak RTÜK, 2014 yılından bugüne kadar 59 ayrı yaptırım kararı almıştır. Bu yaptırımları ifade özgürlüğüne bir engel olarak düşünenler, hem Anayasamızda hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinde, demokratik bir toplumun temel ilkelerinden biri olarak tanımlanan "ifade özgürlüğünün, radyo ve televizyon yayınlarının izin sistemine bağlanmasına engel teşkil etmediği" (Yıldırım, 2016: 301)[21] hükmünü muhtemelen okumamışlardır.

Anayasanın temel hak ve özgürlüklere ilişkin bölümünde, evrensel kabul edilen ve diğer anayasalarca koruma altına alınan haklar tanımlanmış ve sınırlandırılma kriterlerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Basının ve haberciliğin hukuki sorumluluğunun temel dayanağı da bu maddelerdir. Tüm hak ve özgürlükler gibi iletişim özgürlüğünün de anayasal sınırları vardır. Bu sınırlamanın sebepleri Anayasamızın 28'inci maddesinde belirlenmiştir. Sınırlamalar ancak kanunla veya kanunun verdiği yetkiyle konulabilmektedir. Örneğin, 10 Ekim 2015'te saat 10 civarında Ankara Garı kavşağında düzenlenen, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en ölümcül bombalı intihar saldırısıyla ilgili haberler, bu sınırlamalara örnek olarak verilebilir. Yayın yasağı kararına rağmen, bu yasağı ihlal eden dört yayıncı kuruluş uyarılmıştır.

7. Ekranın Dili

RTÜK'ün 1.1.2010 - 10.1.2019 tarihleri arasında, mahkemelerce verilen yayın yasağını duyurduğu, uyarı veya idari para cezası verdiği yayıncı kuruluş sayısı 65'tir.[22] Lisans iptaline kadar varan kararlarının sayısı ise 15 bine yaklaşmaktadır. Bu kararlar arasında 6112 sayılı Kanun'un 8'inci maddesinin birinci fıkrasında yayınlarla ilgili olarak; "Türkçenin özellikleri ve kuralları bozulmadan doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlamak zorundadır; dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer verilemez." hükmünün ihlali sebebiyle 306 inceleme sonucu bulunmaktadır. Ancak, karar metinlerini incelediğimizde, tamamının, dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına ilişkin olarak verildiği görülmektedir. Türkçenin gerek yazım gerekse konuşmada, doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasının ihlaline ilişkin bir karar bulunmamaktadır. Bu durumdan yayıncı kuruluşların tamamının Türkçeyi alt yazılarda doğru ve güzel yazıp, anonsları doğru yaptıkları anlaşılmaktadır. Oysa RTÜK'ün internet ortamında, 14 Eylül 2016'da güncellenen 'Radyo ve TV'de Türkçenin Kullanımı' adlı klasörde binlerce yanlış kullanım yer almaktadır. 6112 sayılı Kanun metninde bile yazım hatası bulunmaktadır: "... diğer çocuk programlarının en az yüzde kırkının Türkçe dilinde üretilmiş yapım olması ve Türk kültürünü yansıtmaya zorunludur." (6112 Sayılı Kanun, 14. Madde).[23] 'Türkçe dili' biçiminde bir tamlamanın RTÜK yasasında yer almasının, bu yasa metnini yazanlarca, böyle bir tamlamanın olamayacağını bilmediğinden kaynaklandığı iddia edilebilir. Elbette böyle bir durum söz konusu değildir ancak yasa tasarılarının Meclis Genel Kuruluna gelmeden önce, mutlaka dili güzel konuşan ve redaksiyonu doğru yapan görevliler tarafından gözden geçirilmesi gereği bulunmaktadır. Türkiye'de 166 yerel, 13 bölgesel, 19 ulusal televizyon kanalı bulunmasına rağmen (Akarca, 2017),[24] bu kanallarda redaktörlük yapan kadro sayısı çok azdır. TRT ve birkaç ulusal kanal dışında metin redaksiyonu yapabilen, Türkçeye hâkim ve basın kartı sahibi olan görevli yoktur. Oysa medya ortamı, kurumsallaşmayı gerektirmektedir. Kurumsallaşan ekranlar güçlerini uzun yıllar devam ettirebilir.

8. 15 Temmuz Ekranı

Ekranın gücü, 15 Temmuz 2016'da yapılan darbe girişimiyle çok net bir biçimde ortaya çıkmıştır. Her şeyden önce İstanbul'da adı *Şehitler Köprüsü* olarak değiştirilen Boğaz Köprüsü'ne 15 Temmuz 2016 akşamı saat 22'ye doğru tankların gelmesi ve askerlerin durumundan şüphelenen vatandaşların önce engellenip ardından ateş açılmasıyla başlayan darbe girişiminin ekranlara yansımaları çok uzun sürmedi. 'Son dakika' kuşağıyla geçilen bilgiler, anında tüm dünyaya iletildi. Askerî bir araçla gelerek TRT'yi basan FETÖ'cü askerler, aldıkları emirle sözde Yurtta Sulh

Konseyi adına yazılmış bir metni nöbetçi spikere okuttular. Spikerin korkusu, mimiklerinden, gözlerinden ve ellerinin titremesinden açıkça okunuyordu. Yayınlanan bu metin, TRT'ye doğru gelmekte olan halkı daha fazla tahrik etti. Araçlarıyla Turan Güneş Bulvarı'nın TRT kavşağının dört tarafına gelen kişiler, yolun ortasına park edip, kapılarını da kilitleyip öylece bıraktılar. Kavşak tümüyle kapatıldı ve TRT'yi basan askerlerin dışarıya kaçmalarına halk mani oldu. Türkiye'nin her tarafında ayağa kalkan vatandaşlar, darbe teşebbüsüne yardım etmek isteyen kişilere; arabasıyla, eliyle, sözüyle ve bazen bütün bedeniyle karşı durdu. İstanbul'da CNN Türk'ü basarak yayını durdurmak isteyen FETÖ'cü subaylara da çalışanlar uzun süre direndi. Gece yarısı *Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan*'ın CNN Türk ekranına telefonla bağlanıp konuşması, halka derin bir nefes aldırdı. Sayıları az da olsa kendi askerinin ve polisinin kendi vatanını işgal etme girişimi, halkın nefretini uyandırdı. Cumhurbaşkanı'nın çağrısı üzerine ülkenin dört bir yanındaki meydanlar halkla doldu. Böylece dünyada emsali görülmemiş bir şekilde bu ülkenin vatandaşları, darbeci FETÖ'cülere, yine dünyaya örnek olacak bir direniş göstererek demokrasiyi, Cumhuriyet'i ve Türkiye'yi kurtardı. 15 Temmuz kurtariş gecesinin baş aktörlerinden biri de şüphesiz Türk medyası idi. Marjinal birkaç kanalın, 'dışarıya çıkmayın' telkini dışında bütün kanallar demokrasiye sahip çıktı. Böylece bir ülkenin halkı, ekranlara sığmayan görüntüleriyle yine ekran çalışanlarıyla birlikte gerçek bir destan yazdı.

Sonuç

Türkiye'de ekranın gücü, 1968 yılından itibaren her yıl giderek arttı. Aradan geçen 50 yıl içinde çağın gereklerine uygun yayın yapan kanallar ayakta kaldı, halka ayar vermek isteyenler ise bir süre sonra kapısına kilit vurdu. TV tarihimizde adları unutulmuş birçok kanal ve bu kanalları yöneten birçok gazeteci vardır. Başka ülkelere, çeşitli ideolojilere veya marjinal cemaatlere hizmet etmeyip gerçek yayıncılık yapan kanallar kurumsallaşarak, yaptıkları yayınları izlettirdi, yurt dışına program sattı ve dünyaya adını duyurdu. Ekranın gücünü, kendi çıkarlarına hizmet etmek olarak görenler ise bedelini ödedi.

Ekran, yaşanmışlıkları ve hayalleri yansıtan ancak doğrudan insan beynini etkileyen önemli bir güçtür. Ekranın gücü, tek yanlı davranan ellerde tehlikeli bir oyuncak hâline gelebilir. Bu gücü ancak profesyonel yayıncılar doğru ve dengeli kullanabilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun. Akarca, Mehmet. (14 Temmuz 2017). BYEGM Açıklama.
- Akyol, Mete. (2 Şubat 1968). Milliyet Gazetesi.
- Arsan, Esra ve Çoban, Savaş. (2014). Medya ve İktidar. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Bilgili, Can. (2011). 2010 Yılı Reklam Verileriyle Türkiye’de Radyo Televizyon Yayıncılığı Sektör Raporu. Ankara: RATEM.
- BYEGM. (2013). Bir Bakışta Türk Medyası.
- Çelik, Evren. globasiyaset.com [M3]
- Değer, Kenan. Ve Televizyon Türkiye’de adlı basılmamış kitap çalışması.
- Dokuzuncu Kalkınma Planı. (2007). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Özel İhtisas Komisyonu Yayıncılık Alt Komisyonu Raporu. Ankara: DPT.
- Duran, Burhanettin. (2012). 19. Dönem Türk Parlamento Tarihi (Yasama). Ankara: TBMM Basımevi.
- Gönenç, Günay. (1978). Türkiye’de Radyo ve Televizyonun Tarihçesi. EMO Elektrik Mühendisliği Dergisi, Ankara.
- İlkler Ansiklopedisi. (1985). İstanbul: Milliyet.
- Mete, Şener. (11.11.2016). Televizyonculukta İlk Gelişmeler. Söz Sanatı Radyo Programı 275. Bölüm.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (03.11.1965). Dönem 2, Birleşim 5. Çarşamba Birinci Oturum. C. 1, s. 74-97. tbmm.gov.tr
- Milliyet gazetesi. (1.9.1960).
- Öymen, Örsan. (10.11.1983). Milliyet gazetesi.
- RTÜK. (2007). Almanya’da Yaşayan Türklerin Televizyon İzleme Eğilimleri Kamuoyu Araştırması. rtuk.gov.tr
- Sözeri, Ceren ve GÜNEY, Zeynep. (2011). Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası: Sektör Analizi. İstanbul: TESEV.
- TDK Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: TDK.
- Yıldırım, Yakup. (2016). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Basının Sorumluluk Rejimi. Genç Hukukçular Hukuk Okumaları. İstanbul: Hukuk Vakfı.
- Yılmaz, Y. Mehmet. (1.6.2002). Milliyet gazetesi.

Kısaltmalar

- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
- ATV: Aktüel Televizyonu
- BBC: İngiliz Radyo Televizyon Kurumu (British Broadcasting Corporation)
- CNN: ABD’de haber yayını yapan TV kanalı (Cable News Network)
- CTV: Ceylan Televizyonu
- DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
- EBU: Avrupa Yayın Birliği (European Broadcasting Union)
- FETÖ: Fethullahçı terör örgütü
- HBB: Has Bilgi Birikim
- HD: Yüksek Çözünürlüklü Yayın (High Definition)
- INT: Uluslararası (International)
- INTELSAT: Uluslararası Uydu Haberleşme Örgütü (International Telecommunications Satellite Organization)

NTSC: Renk Kodlama yayın Sistemi (National Television System Committee)
 NTV: İstanbul'da Haber Kanalı (Nergis Televizyonu)
 PAL: Renk Kodlama yayın Sistemi (Phase Alternance Line)
 PTT: Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü
 RATEM: Radyo Televizyon Yayıncıları Meslek Birliği
 RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
 SECAM: İlk kez Fransa'da kullanılan Renk kodlama TV Sistemi (Séquentiel Couleur Avec Mémoire)
 TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
 TDK: Türk Dil Kurumu
 TGRT: Türkiye Gazetesi Radyo ve Televizyonu
 TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
 TÜRKSAT: Türk uydusu (Turkish Satellite)
 TV: Televizyon

Dipnotlar

- [1] Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, C. 1 Birleşim 5, s. 74-97, 03.11.1965 Çarşamba Birinci Oturum.
- [2] Milliyet gazetesi, 1.9.1960, s. 5.
- [3] Günay Göneng, Türkiye'de Radyo ve Televizyonun Tarihçesi, EMO Elektrik Mühendisliği Dergisi, s. 261.
- [4] Milliyet İnkler Ansiklopedisi, İstanbul 1985, s. 253-263.
- [5] Söz Sanatı Radyo programı, 275. bl. 2016.
- [6] Kenan Değer, Ve Televizyon Türkiye'de adlı kitap çalışmasından.
- [7] TDK Türkçe Sözlük, Ankara 2011, s. 2312.
- [8] Kenan Değer, Ve Televizyon Türkiye'de adlı kitap çalışmasından.
- [9] Mete Akyol, Milliyet gazetesi, 2 Şubat 1968.
- [10] Örsan Öymen, Milliyet, 10.11.1983, s. 6.
- [11] Mehmet Y. Yılmaz, Milliyet, 01.06.2002.
- [12] Burhanettin Duran, Türk Parlamento Tarihi, C. 1, s. 27.
- [13] DPT Yayıncılık Alt Komisyon Raporu, s. 59.
- [14] Evren Çelik, globalsiyaset.com
- [15] RTÜK, Almanya'da Yaşayan Türklerin Televizyon İzleme Eğilimleri Kamuoyu Araştırması 2007, s. 12.
- [16] Esra Arsan ve Savaş Çoban, Medya ve İktidar, s. 95.
- [17] Ceren Sözeri ve Zeynep Güney, Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası, s. 45.
- [18] Can Bilgili, 2010 Yılı Reklam Verileriyle Türkiye'de Radyo Televizyon Yayıncılığı Sektör Raporu.
- [19] BYEGM, Bir Bakışta Türk Medyası, 2013.
- [20] 6112 Sayılı Kanun, md. 19/f.
- [21] Yakup Yıldırım, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Basının Sorumluluk Rejimi, s. 301.
- [22] rtuk.gov.tr sitesindeki 'ara' penceresinden, duyuru sayfaları içinden tek tek tespit edilmiştir.
- [23] 6112 Sayılı Kanun, md. 14.
- [24] Mehmet Akarca, açıklama, 14 Temmuz 2017.

1- TRT Ankara Televizyonu'nun 10.3.1970 tarihli yayın akış çizelgesi

		GÜNLÜK "YAYIN AKIŞI" planında ön kontroller ve <u>titizlik</u>	
Sube Md. Yayın Yönetim Md. Program Md. TV Davet Bşkarn			
ARTOSİZLİK 1970			
<u>10 Mart 1970. SALI</u>			
S-11 SİD. A	19.28	AÇILIŞ VE PROGRAM	(trt canlı-film)
E-8 SİD. A	19.30	SPOR, OLAYLAR VE MAGAZİN	(film)
	20.15	TRAFİK KAZALARINDAN ESİNLENME (Eğitici programı)	Canlı film yapılmadı
K-27 SİD. A	20.30	HABERLER	
	21.00	HAVA DURUMU	
	21.05	KADIN GÖZÜYLE	(canlı-film)
	21.45	999'U ÇEVİRİNİZ	
K-27 SİD. A	22.15	ACTİK OTURUM	(canlı) <i>polisiye film?</i>
	22.40	KAPANIŞ	
<u>11 Mart 1970. ÇARŞAMBA</u>			
ME-14 SİD. B.	10.58	AÇILIŞ VE PROGRAM	(canlı-film)
	11.00	OKUL TELEVİZYONU	
	12.00	KAPANIŞ	
<u>12 Mart 1970. PERŞEMBE</u>			
F-11 SİD. A	19.28	AÇILIŞ VE PROGRAM	(canlı-film)
F-5 SİD. B	19.30	ÇOCUKLARIN TELEVİZYONU	(canlı-film) <i>Konu ve ayıklama</i>
	20.00	OBJEKTİF	
	20.30	HABERLER	
	21.00	HAVA DURUMU	
K-23 SİD. B	21.05	ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATINDAN ÖRNEKLER	(canlı film)
K-23 SİD. A	21.35	GÖRÜŞMELERİMİZ DÜNYUKARIMIZ	(canlı)
	22.05	MÜZİK MOZAIK	<i>Yayın programı</i>
	22.20	KAPANIŞ	<i>Film? Transit mağazası</i>
<u>14 Mart 1970. CUMARTESİ</u>			
	19.28	AÇILIŞ VE PROGRAM	
	19.30	TRT SİD. A <i>film? P. Gözde iftihar çene</i>	
E-17 SİD. A	19.40	CUMARTESİ GECEİ	(canlı)
	20.30	HABERLER	
	21.00	HAVA DURUMU	
B-5 SİD. B	21.05	TRT SİD. A <i>YBO Dürüm PENCERESİNDE</i>	(canlı-film) <i>Pencereyi film</i>
SİD. A	21.30	TRT SİD. A <i>(canlı-film)</i>	<i>(Özellikle bir film)</i>
	22.00	BYAZ PERDEDEKİ BİR FİLM	
	23.30	KAPANIŞ	
<i>ayıklama ve yayın programı</i>			

2- TRT Ankara TV'nin ilk Program Müdürü Kenan DEĞER'in arşivinden

